

Nr 53.

Ankom till riksdagens kansli den 24 maj 1938 kl. 6 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående särskilda grunder för klockar- och organistlöns bestämmande samt om dispositionen av till klockar- och organisttjänst hörande avlöningstillgångar.

Genom en den 25 februari 1938 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 188, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade förslag till

L a g

angående särskilda grunder för klockar- och organistlöns bestämmande samt om dispositionen av till klockar- och organisttjänst hörande avlöningstillgångar.

Härigenom förordnas som följer:

Allmänna bestämmelser.

1 §.

För varje klockar- och organisttjänst, vartill rätteligen hör lönefastighet eller lönefond, som i denna lag sägs, eller varmed är förenad viss åt klockaren eller organisten annorstädes än i lönefastighet upplåten bostadslägenhet, har klockardistriktet att företaga reglering av klockarens och organistens löneförmåner till överensstämmelse med vad i denna lag stadgas; skolandet därvid i övrigt iakttagas vad i lag eller annan författning finnes om ordnandet av dessa befattningshavares löneinkomster föreskrivet.

2 §.

I denna lag avses

med *klockardistrikt*: församling, som själv handhar de med klockares eller organists avlönande förbundna angelägenheter, eller, där två eller flera församlingar gemensamt handhava dessa angelägenheter, sådan samfällighet;

med *lönefastighet*: jord (bebyggd eller obebyggd), som blivit klockaren eller organisten på lön anslagen eller annorledes anvisats såsom avlöningstillgång vid tjänsten, ävensom å annan mark uppförd byggnad, som — utan att eljest till byggnaden hör jord — utgör avlöningstillgång, som nu sagts; dock skall icke såsom lönefastighet anses bostadslägenhet, som av klockardistriktet tillhandahålles befattningshavaren i någon även för annat ändamål disponerad byggnad, vilken icke i sin helhet utgör avlöningstillgång vid tjänsten;

med *lönefond*: vid en klockar- eller organisttjänst, från tid före lagens tillämpning beträffande tjänsten i fråga, uppsamlade försäljnings- eller andra ersättningsmedel eller avkomstmedel eller eljest för löneändamål avsedda medel, som härröra av alltjämt eller tidigare till tjänsten hörande lönefastighet.

Lönefastighet, som med hänsyn till storlek, värde eller av annan särskild anledning, enligt vad i 5 § sägs, skall bibehållas såsom publik arrendegård, benämnes i förevarande lag *klockarhemman*.

Med *boställskapital* förstås jämlikt 9 §, efter uppskattning av de till en klockar- eller organisttjänst hörande lönefastigheter och lönefonder, i areal åkerjord fastställt värde av dylika avlöningstillgångar.

Med *boställsränta* förstås för visst år efter fastställd *avkastningsprocent*, som i 9 § sägs, beräknad avkastning av boställskapet.

Om klockares avlöning.

3 §.

Vid lönereglering enligt denna lag skall klockarens lön sättas att helt utgå i penningar. Årligt lönebelopp, som därvid bestämmes, må ej, med mindre domkapitlet så medgiver, understiga sammanlagd boställsränta, som vid tiden för löneregleringen belöper å för tjänsten gällande boställskapital.

Uppgår vid lönereglering sammanlagda boställsräntan till högre belopp än som skäligen bör tillkomma klockaren i lön, skall klockardistriktet därom göra anmälan hos domkapitlet. Det ankommer för sådant fall på domkapitlet att, med tagen hänsyn till omfattningen av klockarens tjänstegöromål och fästat avseende därå, att dennes löneförmåner under de föreliggande omständigheterna bliva tillräckliga för tjänstens behöriga upprätthållande, bestämma, huruvida och i vad mån klockarens lön må vid löneregleringen sättas lägre än i första stycket sägs.

4 §.

1. Det åligger varje klockardistrikt att, om förhållandena så kräva, vid lönereglering enligt förevarande lag eller, där sådan lönereglering icke ifrågakommer, vid anställande av ny klockare, åt klockaren såsom tjänstebostad anvisa särskild, efter ortens bruk ändamålsenlig lägenhet.

Där tjänstebostad anvisas klockaren, skall denne vara skyldig att mot- taga densamma och att rörande lägenhetens begagnande iakttaga av klockardistriktet meddelade närmare föreskrifter. För åt klockaren an- visad tjänstebostad skall denne erlægga årlig ersättning med skäligt, av klockardistriktet bestämt belopp. Sådan ersättning må klockaren till- förbindas att erlægga genom avdrag å den för året till honom utgående lönen.

2. Har klockardistriktet åtagit sig att — tillika med tjänstebostad — tillhandahålla klockaren för tjänstebostaden erforderligt bränsle, åligger det klockaren att i enahanda ordning, som stadgats i fråga om ersätt- ning för tjänstebostads begagnande, för emottaget sådant bränsle er- lägga ersättning, beräknad efter klockardistriktets självkostnadspris.

Om disposition av avlöningstillgångar vid klockartjänst.

5 §.

1. Beträffande varje till klockartjänst hörande lönefastighet skall, sedan boställskapital och avkastningsprocent, på sätt i 9 § stadgas, bli- vit för fastigheten fastställda, av stiftsnämnden, efter samråd med kloc- kardistriktet, uppgöras och till Konungens beprövande överlämnas för- slag om fastighetens lämpligaste disposition. Härvid skall, under beak- tande av fastighetens storlek, värde och beskaffenhet i övrigt, undersö- kas, huruvida och i vad mån fastigheten är erforderlig för något kom- munalt eller annat allmänt ändamål eller densamma, såsom för främ- jande av uppkomsten av egnä hem eller mindre jordbruk, lämpar sig att försälgas eller fastigheten tjänligare bör bibehållas såsom publik arrendegård, klockarhemman.

2. I den mån dispositionen av lönefastighet, på sätt i 1 mom. avses, icke blivit genomförd, då lönereglering enligt denna lag vinner tillämp- ning vid den klockartjänst, vartill lönefastigheten hört, skall fastigheten omhändertagas av stiftsnämnden för att av denna tillsvidare förvaltas enligt de närmare föreskrifter, Konungen härför meddelar.

3. Klockarhemman skall för kyrkofondens räkning disponeras och för- valtas på sätt om allmänt kyrkohemman är eller varder stadgat. Annan lönefastighet, som ej varder försäld, skall, där laga hinder icke möter, övertagas av den församling, inom vars område fastigheten är belägen, för att av denna församling, med förbehåll likvisst för särskild till fas- tigheten tidigare upplåten rätt, disponeras på sätt om kommunal egen- dom i allmänhet gäller. Där åtkomst till fastigheten för församlingen icke kan av densamma styrkas, skall äganderätten till fastigheten, i sam- band med dess överlämnande till församlingen, överlåtas å denna.

6 §.

Lönefond, som härrör av klockarhemman, skall tillföras kyrkofonden. Av annan lönefastighet härrörande lönefond skall överlämnas till den församling, inom vars område fastigheten är belägen.

På sätt sålunda för lönefond stadgats, skall ock redovisas behållen del av köpeskillning, som inflyter vid försäljning av lönefastighet eller del av sådan fastighet.

Rörande dispositionen av till församling överlämnade medel, som ovan sägs, skall gälla vad i särskild lag är föreskrivet i fråga om användningen av ersättning, som av församling uppburits vid försäljning av tillgång för stadigvarande bruk.

7 §.

Församling, som, jämlikt vad härförut stadgats, har att för egen disposition övertaga lönefastighet, lönefond eller försäljningsmedel för lönefastighet, skall stå i ansvar för boställskapital, som för sådan avlönings-tillgång fastställts.

För boställskapital, som för klockarhemman och till kyrkofonden överförd lönefond blivit fastställt, ansvarar kyrkofonden.

8 §.

1. För boställskapital ansvarig församling har att, oavsett vad eljest för gäldande av klockarlön må på församlingen ankomma, till avlöning vid den klockartjänst, för vilken boställskapet galler, årligen tillskjuta så stort belopp, som svarar mot för året å detta boställskapital belöpande boställsränta.

Till avlöning vid klockartjänst, vartill klockarhemman hört, skall ur kyrkofonden till klockardistriktet årligen utgå ett belopp, motsvarande den för året å boställskapet för klockarhemmanet och därtill hörande lönefond belöpande boställsränta.

Vad till klockarlönen sålunda av viss församling eller av kyrkofonden särskilt tillskjutes skall av klockardistriktet tagas i anspråk till avlöningens bestridande, innan därtill för året ytterligare erforderliga medel inom distriktet uttaxeras.

2. Där enligt 1 mom. till klockarlön tillskjutet belopp till följd av domkapitlets bestämmande, på sätt i 3 § sägs, eller eljest icke för året helt åtgår till avlöning vid tjänsten, skall överskjutande belopp av klockardistriktet avsättas och fonderas. Sålunda avsatta medel skola av klockardistriktet göras räntebärande och skall därå upplupen ränta tilläggas kapitalet ägande Konungen att, efter därom gjord framställning, av ifrågavarande medel bevilja församling inom klockardistriktet bidrag för tillgodoseende av sådant kyrkligt ändamål, vartill kyrkokassas medel må av församling användas.

**Om uppskattning av avlöningstillgångar vid
klockartjänst.**

9 §.

1. Före verkställandet av lönereglering, som i 1 § sägs, skall särskild uppskattning ske av till klockartjänsten hörande lönefastigheter och lönefonder.

Uppskattning av lönefastighet skall avse utrönande av fastighetens beräkneliga saluvärde vid tiden för uppskattningens företagande ävensom värdet av den behållna årsavkastning, som fastigheten må antagas kunna vid samma tidpunkt lämna.

Behållen årsavkastning av lönefond uträknas efter den procent av lönefondens uppskattade värde, som vid tiden för uppskattningen skall för bestämmande av tillskott till pastorats prästlönekostnader tillämpas vid beräkning av prästlönefonds avkastning.

2. För bestämmande av boställskapital skall enligt 1 mom. uppskattat värde av lönefastighet och av lönefond omräknas i areal åkerjord. Arealen åkerjord anges därvid i hektar eller motsvarande lägre ytenhet efter det för orten vid senast verkställda allmänna fastighets-taxering tillämpade enhetsvärdet å åker av högsta inom samma ort förekommande godhetsklass vid en medelstor jordbruksfastighet med normalt byggnadsbestånd.

Enligt 1 mom. bestämd årsavkastning av de lönefastigheter och lönefonder, vilkas uppskattade värden sålunda legat till grund för visst boställskapitals bestämmande, skall omräknas i procent av det sammanlagda uppskattningsvärde, som i boställskapet ingår, och skall detta procenttal utgöra avkastningsprocent för boställskapet.

3. Boställskapital och avkastningsprocent fastställas av stiftsnämnden. Talan mot av stiftsnämnden därom meddelat beslut må fullföljas hos kammarkollegiet genom besvär, vilka skola hava till kollegiet inkommit före klockan tolv å trettionde dagen från den dag, klaganden erhållit del av beslutet. Över kammarkollegiets beslut må klagan ej föras.

Om organists avlöning m. m.

10 §.

I fråga om organists avlöning, dispositionen av till organisttjänst hörande lönefastigheter och lönefonder samt uppskattning av sådana avlöningstillgångar skall i tillämpliga delar gälla vad härförut i denna lag stadgats beträffande klockares avlöning och dylika avlöningstillgångar vid klockartjänst.

Särskilda bestämmelser.**11 §.**

Därest laga kraft ägande beslut, varigenom — på sätt i 9 § stadgats — boställskapital och avkastningsprocent blivit beträffande viss lönefastighet fastställda, sedermera skulle finnas i avseende å fastighetens ägovidd eller bebyggelse vila på väsentligen oriktiga förutsättningar, äge Konungen på därom av vederbörande församling eller klockardistrikt gjord framställning förordna om den ändring av berörda värden, som må av omständigheterna påkallas.

Jämkning, som nu sagts, äge Konungen jämväl på framställning av församlingen medgiva, där lönefastigheten blivit försåld till pris understigande fastighetens i fastställt boställskapital ingående beräknade saluvärde, så ock för det fall att församlingen i följd av byggnads- och underhållsskyldige boställshavarens betalningsoförmåga icke kunnat till fullo utfå ersättning, som boställshavaren vid avträdessyn å lönefastigheten, hållen i samband med denna lags tillämpning beträffande tjänsten i fråga, ålagts utgiva för bristande byggnad och underhåll å fastigheten.

Framställning, som här ovan i första och andra styckena avses, skall, för att kunna vinna beaktande, vara till ecklesiastikdepartementet ingiven sist inom ett år efter det lönereglering enligt 1 § för den ifrågasvarande tjänsten vunnit tillämpning; dock att framställning berörande vid avträdessyn utdömd ersättning, varom i andra stycket sägs, må ingivas inom ett år från det synen vunnit laga kraft.

Därest vid avträdessyn, som i andra stycket avses, boställshavare ådömd ersättning för bristande byggnad och underhåll å lönefastighet finnes vara för boställshavaren alltför tyngande, må Konungen på ansökan av boställshavaren kunna medgiva denne befrielse från eller skälig nedsättning i sådan hans ersättningsskyldighet; och äger Konungen därvid tillika förordna om den jämkning av förutnämnda beträffande lönefastigheten fastställda värden, vartill sålunda lämnat medgivande föranleder.

12 §.

De ytterligare föreskrifter, som erfordras för tillämpningen av denna lag, utfärdas av Konungen.

Denna lag träder i kraft å dag, som Konungen bestämmer. Med lagens ikraftträdande upphör att gälla vad i annan lag eller författning finnes stridande mot bestämmelserna i denna lag.

I fråga om de skäl som ligga till grund för det framlagda förslaget får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till propositionen.

Om avlöning till klockare stadgas i *kungl. förordningen den 2 november 1883 angående allmänt ordnande av klockarnas löneinkomster*, vilken förordning utfärdats i överensstämmelse med riksdagens i ämnet avgivna förslag, som av kyrkomötet biträtts. I § 1 av förordningen lämnas föreskrifter om lönereglering för varje församling. Den klockaren tillkommande lönen bör därvid, enligt § 2, bestämmas i skäligt förhållande till omfattningen av hans tjänstegöromål samt beräknas så, att alla offer och avgifter för särskilda författningar upphöra. Klockaren skall vidare, jämlikt § 3, bibehållas vid bostad och jord, som må vara honom på lön anslagna; dock att förmånen av bostaden och avkastningen av jorden må i lönen inberäknas, såvitt hinder ej möter av särskilt meddelade föreskrifter. Enligt §§ 4 och 5 skall vad utöver förmån och avkastning, som i § 3 sägs, till klockares avlöning erfordras sättas och utgå i penningar samt sammanskjutas av församlingen efter de grunder, som för kommunalutskylders utgörande i allmänhet äro stadgade.

Beträffande organists avlöningsförhållanden finnas, såvitt nu är av intresse, allenast stadgat att lönen skall av församlingen sammanskjutas efter de grunder som gälla för kommunalutskylders utgörande i allmänhet (*lag den 16 oktober 1908 angående sättet för organistlöns utgående*).

För det fall att folkskollärartjänst är förenad med klockar- eller organistsyssla eller båda dessa sysslor — vilket ofta är händelsen — givas i § 27 folkskolestadgan särskilda bestämmelser om fastställandet av lönens belopp.

Av de för klockarinstitutionen — vilken för närvarande, åtminstone formellt-organisatoriskt, är uppdelad på tre skilda befattningar: klockar-, organist- och kyrkosångar-(kantors-)befattning — anslagna boställena eller löningsjordarna äro de ojämförligt flesta anvisade såsom klockarboställe. I ett fåtal församlingar finnas boställsjordar betecknade såsom organistboställe. Prästerskapets privilegier av den 16 oktober 1723 omfattar även klockarboställena.

Spörsmålet om en lagstiftning beträffande klockarboställena i riket har tidigare varit före dels i ett större sammanhang, nämligen gemensamt med övriga frågor angående en tilltänkt omreglering av klockarinstitutionen i dess helhet, dels, beträffande vissa begränsade rättsförhållanden, i en av Kungl. Maj:t till 1932 års kyrkomöte avlåten framställning.

Redan den 31 januari 1908 avgåvo särskilda kommitterade ett betänkande med förslag till en genomgripande omorganisation av klockar-

institutionen. Det uppdrogs sedermera åt hovrättsrådet K. J. Ekman att inom departementet biträda vid frågans fortsatta behandling, särskilt vad anginge de med klockarinstitutionen förenade löneförmåner. Ekman avgav den 7 januari 1915 en promemoria i ämnet. Härefter tillkallades ytterligare sakkunniga, vilka den 19 maj 1915 överlämnade förslag till lag angående kantorer.

Efter nådigt uppdrag utarbetade vidare regeringsrådet G. Thulin en vidlyftig utredning angående klockar-, organist- och kantors-(kyrkosångar-)befattningarna, vilken år 1919 befordrades till trycket (*1919 års klockarutredning*). Denna innehåller, förutom omfattande historiska och statistiska utredningar, en redogörelse för 1915 års förslag och däröver avgivna yttranden ävensom nytt förslag till riktlinjer för lagstiftning i ämnet. Thulin avgav även ett förslag till lag angående kantorer jämte därmed sammanhängande författningsförslag. Sedermera tillkallades ytterligare fyra sakkunniga att under Thulins ordförandeskap biträda med fortsatt utredning rörande klockarinstitutionen. Dessa sakkunniga avlämnade ett den 6 mars 1920 dagtecknat betänkande.

Med skrivelse, nr 13, till 1920 års allmänna kyrkomöte framlade Kungl. Maj:t ett i allt väsentligt med sistnämnda sakkunnigas betänkande överensstämmande förslag till lag om kantorer. Förslaget antogs med några mindre modifikationer av kyrkomötet. Genom proposition, nr 22, föreslog Kungl. Maj:t 1921 års riksdag att antaga det av kyrkomötet antagna lagförslaget. På hemställan av första lagutskottet i dess utlåtande, nr 25, blev emellertid propositionen avslagen av riksdagen.

Genom skrivelse, nr 13, till 1932 års kyrkomöte föreslog Kungl. Maj:t kyrkomötet att för sin del antaga ett vid skrivelsen fogat förslag till lag med vissa bestämmelser angående boställen för klockare och organister. Lagförslaget upptog till behandling tre särskilda spörsmål rörande dessa boställen, nämligen frågorna om ekonomisk besiktning, om förvaltning av skog och om disposition av skogsavkastning. På hemställan av kyrkolagsutskottet (betänkande nr 2) beslöt kyrkomötet att för sin del godkänna förslaget (kyrkomötets skrivelse nr 3). Lagförslaget har icke av Kungl. Maj:t förelagts riksdagen.

Chefen för ecklesiastikdepartementet har därefter, jämlikt vederbörligt bemyndigande, tillkallat särskild sakkunnig, kammarrådet Tom Wohlin, att verkställa utredning rörande de med klockarboställsväsendet sammanhörande spörsmålen. Med skrivelse den 15 september 1936 har den sakkunnige till departementschefen överlämnat ett förslag i ämnet, över vilket förslag yttranden avgivits av åtskilliga myndigheter och sammanslutningar. På grundval av den sakkunniges förslag har inom departementet utarbetats det nu för riksdagen framlagda förslaget.

I bilagor till propositionen, betecknade Bil. II a—e, hava lämnats vissa *statistiska uppgifter* rörande de boställsfastigheter, varom nu är fråga. Av innehållet i dessa uppgifter framhålles i propositionen följande.

»Av tabellbilagorna II a och II b framgår sålunda, att av redovisade 774 klockar- och organistfastigheter sammanlagt 605 ha lägre areal inrösningsjord än 10 hektar, medan blott 142 ha en inägoareal av 10 hektar och därutöver. För 27 fastigheter saknas uppgift rörande arealen. Av förenämnda 605 mindre fastigheter understiger för 200 stycken inägoarealen en hektar. Av samtliga fastigheterna utgöras 58 av enbart tomtmark och trädgård. Till 330 fastigheter hör, utöver den angivna inägoarealen, dessutom en större eller mindre areal avrösningsjord. Vidare inhämtas av samma tabeller, att 300 av de uppgivna fastigheterna äro obebyggda och 474 försedda med mer eller mindre fullständig, boställsfastigheten såsom sådan tillhörande bebyggelse. Beträffande fastigheternas betydenhet ur värdesynpunkt, sådan denna framgår av för fastigheterna gällande taxeringsvärden, utvisa tabellerna, att 162 fastigheter ligga i värde under 2,000 kronor och sammanlagt 441 fastigheter under 10,000 kronor. För 130 fastigheter har värde ej uppgivits. I denna sammanställning ha givetvis uteslutits särskilt åsatta taxeringsvärden för å fastigheterna uppförda skolhus och dylika kommunala byggnader.»

Den sakkunnige har funnit öfvervägande skäl tala för att nu — utan föregripande av lösningen av den större frågan om en reglering av klockarinstitutionen i dess helhet — till separat behandling upptaga boställsfrågan vid klockar- och organisttjänsterna, å vilket område åtgärder ansetts vara högeligen trängande. För belysning av det framlagda förslaget har den sakkunnige förutskickat bl. a. följande erinringar av mera allmän innebörd.

Reformarbetet inom området för den kyrkligt-ekonomiska författningsregleringen — enkannerligen då det gällt dispositionen och förvaltningen av för kyrkliga ändamål anslagen fast egendom — har sedan gammalt i vårt land gått fram i trögt före. Huvudorsaken härtill ligger, som väl känt är, i rättsregleringens egen natur och behöver i detta sammanhang icke beröras. En medverkande faktor har dock otvivelaktigt varit, att utredningen i dessa spörsmål merendels plägat läggas på så bred bas, att detaljerna genom sin blotta mängd kommit att stå skymmande för överblicken över den aktuella huvudfrågan. Rättsutvecklingen på detta område har i följd härav merendels kommit att otillbörligen fördröjas, och lösningen av uppkomna frågor har desslikes icke sällan blivit lidande av en föga önskelig inveckling. Vad angår den nu aktualiserade klockarboställsfrågan, synes det ligga vikt uppå, att denna beredes en lösning efter möjligast enkla linjer. Otvivelaktigt kunna härvid åtskilliga i och för sig beaktansvärda alternativ bringas under dis-

kussion. Allehanda önskemål kunna anmäla sig, och bristande utredning kan efterlysas på den ena eller andra punkten inom detta på antikverade rättsförhållanden rika rättsgebit. Önskar man omsider komma från ord till handling i denna, i det hela, enbart praktiska förvaltningsfråga, torde emellertid starka skäl tala för att i och för densamma uppordnande söka taga ett mera summariskt grepp. Där större svårigheter för utredning om äldre förhållanden möta, torde med fördel erbjuda sig att hellre än att minutiöst söka frilägga trådarna i härvan resolut, om uttrycket tillåtes mig, hugga den av. Något allmänt intresse av betydelse lär genom ett sådant tillvägagångssätt icke komma att äventyras.

Beträffande inverkan av en boställsreform å klockarnas och organisternas löneförhållanden har den sakkunnige anfört bland annat följande.

Såsom en allmän förutsättning för företagande nu av en avveckling av klockarboställsinstitutet utan samband med en generell nygestaltning av dessa tjänstemäns avlöningsförhållanden måste givetvis gälla, att denna — partiella — reform icke i något avseende försämrade den position i lönehänseende, som klockarkåren nu innehade. Man hade härvid att uppmärksamma, att bestämmelsen i 3 § i klockaravlöningsförordningen att »klockaren skall bibehållas vid bostad och jord, som må vara honom på lön anslagna», åtminstone såtillvida vore av viss betydelse för kåren från löne regleringssynpunkt, som en församling icke vore berättigad att utmäta klockarlönen till belopp understigande värdet av dessa naturaförmåner, där sådana funnes. Detta förhållande påkallade bestämmelser av innebörd, att de vid omregleringen inom varje församling befintliga fasta klockaravlöningsstillgångarna gjordes till föremål för en allmän värdeuppskattning.

Bringades klockares och organisters innehav under boställsrätt av bostäder, boställen och löningsjordar eller överhuvud deras rätt till avkomst från sådana tillgångar att upphöra, uppställde sig spörsmålet, huruvida och i så fall i vilken form tjänstebostad alltjämt borde tillhandahållas här ifrågavarande kategorier befattningshavare. Det låge i sakens natur, att den nu tillämnade partiella reformen av klockaravlöningsväsendet, som blott avsåge att söka snabbast möjligt undanröja ett av det gällande systemets mest i ögonen fallande, så att säga, tekniska olämpor, icke kunde undgå att erhålla en i viss mån preliminär karaktär.

Det finge erinras om att någon allmän förpliktelse för församlingarna att tillhandahålla klockare tjänstebostad icke funnes stadgad. Än mindre funnes om beskaffenheten av dylik bostad några speciella föreskrifter meddelade. En reglering av sådan innebörd syntes ej heller nu kunna ställas i fråga. Så länge överhuvud utmätandet av klockarnas kontanta löneförmåner vore i princip hänlagt till församlingarnas eget fria bedömande, allenast bundet av stadgandet, att lönen skulle bestämmas i skäligt förhållande till omfattningen av tjänstegöromålen, syntes en reglering av tjänstebostadsfrågan icke kunna sträcka sig längre än till ett generellt åliggande för församling att, *där förhållandena så krävde*, åt klockaren såsom tjänstebostad anvisa särskild efter ortens bruk ändamålsenlig lägenhet. — Klart vore, att de nya löner regleringar för klockartjänster med anslag för närvarande av boställsjord, som i samband med reformens genomförande påkallades, måste avse fastställande av s. k. bruttolön.

Sitt förslag beträffande dispositionen av klockarboställena efter genomförandet av en boställsreform har den sakkunnige utvecklat i huvudsak sålunda:

Huvudproblemet vid en avveckling av jordavlöningsystemet för klockarna knöte sig icke till reformens inverkan på löneförhållandena för dessa befattningshavare i och för sig utan till spørgsmålet om den framtida dispositionen av de så att säga ledigblivande avlöningsfastigheterna. Det måste anses ligga synnerlig makt uppå, att denna fråga kunde givas en lösning, som i görligaste utsträckning tillfredsställde rationella krav. Förutsättningarna härför syntes icke alldeles ogynnsamma. Man funne nämligen lätt nog, att klockarfastigheterna representerade ett publikt egendomsbestånd, som i mångt och mycket intoge en särställning inom det större komplex av i allmän ägo befintliga fasta tillgångar, som rymdes under beteckningen kyrklig jord. Allt som allt kunde på goda skäl göras gällande, att det i alldeles öfvervägande omfattning i små enheter splittrade fastighetsbestånd, som klockarlönefastigheterna representerade, till sin öfvervägande del icke lämpade sig att hänläggas under vare sig ett »statligt» eller ett »kommunalt» förvaltningssystem på hittills för prästlön ejorden beträdda vägar, förvaltningssystem, i vilka blotta mångfalden av i detalj reglerande bestämmelser alltid måste utgöra den allvarligaste fara för att förvaltningen mer eller mindre komme att framstå såsom ett självändamål. Undersökningen borde, syntes det, inledas på ett försök att finna en lösning, som i största möjliga utsträckning gjorde en publik förvaltningsapparat öfverflödig.

Grundtanken i ett program för klockarboställsfrågans uppordnande borde vara den, att varje fastighetsparcell skulle i möjligast största utsträckning givas den användning, som bäst svarade mot såväl dess beskaffenhet som föreliggande behov och som på samma gång tillgodosåge det angelägna intresset av, att dispositionsformen möjliggjorde ett nedbringande till ett minimum av behovet i fortsättningen av administration och kontroll från det allmännas sida. En målmedveten aktion borde därför i första hand igångsättas för en inventering och utsortering av de särskilda fastighetsenheter från nu angivna synpunkt. För bestämmande av de dispositionsformer, som därvid närmast borde komma i fråga, syntes omständigheterna själva giva en onedelbar vägledning.

1. Känt vore, att i avsevärd utsträckning inom församlingarna befintliga klockarjorðar redan vore av kommunen — den kyrkliga eller den borgerliga — helt eller delvis tagna i anspråk för tillgodoseende av det ena eller andra av kommunens markbehov — vare sig nu detta skett i strikt författningsenliga former eller ej. Alla praktiska skäl måste anses tala för, ej blott att dessa markdispositioner gjordes bestående och, i fall av behov, legaliserades, utan jämväl att en sådan reglering av dessa kommunala innehav skedde under enklast möjlig rättstitel.

2. Man hade anledning räkna med att, sedan de nuvarande innehavarna av klockartjänst, i händelse av den nu tillämnade reformens genomförande, successivt kommit att avträda sina innehav av avlöningsjord och dessa jorðar sålunda blivit frigjorda för annan disposition, från fler eller färre kommuners sida komme att anmälas ytterligare önskemål att för behov, som ovan under 1. avsetts, få taga i användning dylik, merendels centralt inom socknarna belägen mark. Bland markanspråk, som i sådant hänseende närmast komme i fråga, hade man givetvis att uppmärksamma anspråken

på tomt med eventuellt tillhörande trädgårdsland för de tjänstebostäder, som församlingarna önskade bibehålla eller nyanordna vid klockar- eller organisttjänsterna. Dylika kommunala markanspråk borde ock i första hand tillgodoses.

3. Vid tillkomsten år 1932 av den gällande ordningen för prästlönejordens förvaltning hade från statsmakternas sida givits det livligaste uttryck åt den grundsatsen, att den kyrkliga jorden borde stå till förfogande för främjande genom försäljning av därför lämpade jordparceller av uppkomsten av egna hem eller mindre jordbruk. Uttryckliga bestämmelser härom hade också nämnda år infogats i 1927 års s. k. kyrkliga försäljningslag.

Det kunde av de statistiska uppgifterna om klockarjordarnas storleksförhållanden lätt nog skönjas, att detta kyrkliga smågods, vilket till 78 å 79 procent av enheterna utgjordes av fastigheter med en inägovidd icke överstigande tio hektar, kunde antagas i betydlig omfattning väl lämpa sig för utbud till främjande av det jordsociala ändamål, som den kyrkliga försäljningslagen, enligt vad nyss framhållits, syftade till att tillgodose. Förutom bärkraftigare egnahemsjordbruk med normalmått intill angivna areal borde här finnas en rätt riklig tillgång till mindre lotter, lämpade att utläggas till och bilda såväl mindre jordbruks- som bostadsegnahemslägenheter. Av de många obebyggda, till ytvidden obetydliga jordbrukslotterna torde härjämte icke så få finnas tjänliga att utbjudas till ägare av grannfastigheter för arrondering av dessa senare, eventuellt för utökning av s. k. ofullständiga jordbruk.

4. Genomfördes i den utsträckning, som befundes möjlig och lämplig, en disposition av klockarfastigheterna på sätt under 1—3 angivits, komme därutöver givetvis att av dessa återstå ett — som man dock kunde hava anledning hoppas, mindre — bestånd, om vars disposition annan anstalt måste träffas. Detta bestånd torde företrädesvis komma att utgöras dels av allehanda småjoridar, som vid den företagna första inventeringen icke kunnat givas någon aktuell användning, dels av en mindre grupp förhållandevis större och värdefullare gårdar. Då de förra på goda grunder måste förutsättas icke försvara kostnaden för någon som helst omständligare publik fastighetsförvaltning, torde det utan varje tvivel visa sig mest praktiskt, att desamma helt enkelt överlämnades till vederbörande församlings fria disposition, inom de rättsliga gränser, som för kommunal egendomsförvaltning i allmänhet vore utstakade. Vad åter den mindre gruppen av här ifrågarörande mera värdefulla egendomar beträffade, måste en strängare reglerad förvaltningsordning för dem anses motiverad. I anslutning till de jordsociala grundsatser, som beträffande jord i allmän ägo numera mestadels upprätthålles och ävenledes beträffande den kyrkliga jorden syntes böra följas, torde sistnämnda klockaregndomar böra reserveras för disposition såsom publika arrendegårdar.

Beträffande den kyrkorättsliga innebörden och de närmare konsekvenserna av det sålunda skisserade dispositionsprogrammet har den sakkunnige anfört, bl. a. följande:

Grundsatsen, att det värde den kyrkliga jorden representerade, borde redovisas som en speciell tillgång för finansieringen av de kyrkliga institutionernas upprätthållande nu och framdeles, finge väl i avseende å klockar-

jordarna anses äga en ringa praktisk betydelse. Hur än härmed kunde förhålla sig, visade sig likvisst, att den berörda grundsatsen låte sig väl tillgodose även med det av den sakkunnige föreslagna dispositionsprogrammet och detta i själva verket med längre gående garantier i sådant hänseende än dem, varmed omdisposition av klockarlönefastigheter hittills i praxis i många fall omgärdats.

Utgångspunkten för en reglering i här angivna syfte vore givetvis den, att avlönandet av klockare och organister alltjämt förbleve en kyrkligt-kommunal angelägenhet. Med hänsyn härtill borde ett värde, motsvarande värdet av det nuvarande klockarjordbeståndet, alltfört vara ställt till församlingarnas förfogande direkt eller indirekt för klockarnas och organisternas avlönande. Då emellertid avgörande praktiska hänsyn påkallade, att så i regel kunde ske i möjligast enkla och obundna former, borde garanti-regleringens ledande tanke vara den, att församlingarnas ansvar för sådant kapitalvärde gäves innebörden av en allmän förpliktelse gentemot de kyrkliga institutionerna att under givna förutsättningar redovisa värdet av den övertagna jorden. Denna förpliktelse eller, om man så ville benämna den, kyrkligt-kommunala obligation borde grundas på en värdering av de av respektive församlingar övertagna fastigheter i dessas vid övergången till den nya ordningen befintliga lagliga skick. För tillgodoseende av det från kyrkligt håll ofta understrukna önskemålet om en garanti mot de kyrkliga tillgångarnas värdereduktion genom penningvärdets fall kunde vidare värderingssummorna utan större omgång omräknas och utsättas i en värdebeständig valuta. Det syntes ligga närmast till hands att såsom ett dylikt realvärde använda sig av viss ytenhet jord av bestämd beskaffenhet. Det visade sig ock, att gällande ordning för de allmänna fastighetstaxeringarna i landet kunde på ett nog så lätthanterligt sätt tjäna som grundval för ett dylikt värderingssystem och dess tillämpning.

Engångsförrättningar för fastställande av de aktuella värdena å klockarjordarna måste, på sätt i det föregående utvecklats, äga rum redan för erhållande av grundbeloppen i de nya löneregleringar, som för boställsreformens genomförande i varje särskild församling borde fastställas. Då de grunder, efter vilka sådana värderingar borde företagas, givetvis sammanföll med dem, vilka borde följas vid beräkningen av församlingarnas ansvarsbelopp gentemot de kyrkliga institutionerna, vunnes den betydande fördelen, att samma uppskattningsresultat kunde samtidigt tjäna bägge ändamålen. Särskilda förrättningar för de kyrkligt-kommunala obligationssummornas fastställande gjordes sålunda obehövliga.

I anledning av vissa av de i yttrandena över sakkunnigförslaget framförda erinringarna har den sakkunnige till departementschefen inkommit med ett skriftligt yttrande, för vars innehåll redogjorts i propositionen sid. 25—28.

I propositionen anför föredragande *departementschefen* — efter att hava redogjort för den sakkunniges förslag samt tidigare reformförslag på klockarväsendets område — bl. a. följande.

»Om det angelägna i att omsider få till stånd en avveckling av jordavlönningssystemet jämväl vid landets klockar- och organisttjänster kunna icke

råda några delade meningar. Med hänsyn till de på sina håll svårartade olägenheter, som visat sig förbundna med upprätthållandet intill nu av denna otidsenliga avlöningsform, framstår behovet av en nyreglering på förevarande punkt i avlöningsväsendet för här berörda befattningshavare såsom trängande. På sätt jag tidigare redogjort för har spörsmålet om en allmän nyordning av tjänstgörings- och avlöningsförhållandena för klockare och organister sedan länge varit föremål för omfattande utredningar, utan att linjerna för en eventuell lösning av dessa frågor i deras vidare sammanhang ännu kunna sägas ligga klarlagda. Det har emellertid visat sig, att en fristående reform i boställsfrågan låter sig väl genomföra, utan att därigenom behandlingen och den slutliga prövningen av det större löne- och organisationsspörsmålet föregripes. Man har i själva verket att räkna med att en dylik behandlingsordning skall visa sig ägnad att positivt främja en praktisk lösning av det större komplex av spörsmål, som här påkallar uppmärksamhet från lagstiftningens sida. Jag förordar fördenskull, att boställsfrågan för klockare och organister nu utan vidare tidsutdräkt upptages till ett avgörande.

Riktlinjerna för den framtida dispositionen av klockarfastigheterna, sådana dessa riktlinjer uppdragits i lagförslaget, synas mig vara i det allt väsentliga ändamålsenliga. Utgångspunkten för den föreslagna regleringen i förevarande hänseende har varit det utan varje tvivel riktiga bedömandet, att det ifrågavarande fastighetsbeståndet, såsom helhet betraktat, icke lämpar sig för att inläggas under något omständligare publikt förvaltnings-system med den ofruktbara kostnadsbelastning, som i många fall måste vara därmed förbunden, och den relativa ofrihet, då det gäller fastighets-enheternas praktiska användning, som vid ett dylikt system svårigen kan undvikas. Förslagets grundtanke är den, att huvuddelen av de fastighets-parceller, det här gäller, må kunna omhändertagas av de kyrkliga kommunerna för tillgodoseende av menigheternas särskilda behov under sådana former, att dispositionsfriheten framstår ej blott som ett sken utan som en praktisk realitet. En reglering av denna innebörd har gjorts möjlig genom upptagandet i den föreslagna lagstiftningen av bestämmelser om vissa uppskattningar för fastställande av de särskilda boställsfastigheternas kapital- och avkastningsvärden samt om en vederbörande församling tillförbunden generell ansvarighet för de penningbelopp, som komme att framgå vid berörda värderingar. I förslaget ha härjämte upptagits bestämmelser om en 'markegångssättning' — genom 'obligationsbeloppens' omräkning i arealenhet åkerjord — varigenom dessa kommunala obligationers värdebeständighet komme att bli på ett verksamt sätt garanterad. Den intresse-splittring av såväl formellt rättslig som ekonomisk innebörd, som sedan länge består med avseende å den kyrkliga jorden och dess användning, har, som bekant, i lagstiftningen i övrigt på ifrågavarande område avsatt besvärande spår i en långt driven inveckling av den hithörande förvaltningen.

Det synes mig uppenbart, att den för dispositionen av klockarfastigheterna nu föreslagna regleringen — även om den icke, såsom givetvis från enbart praktiska synpunkter varit eftersträfvansvärt, nu förmått göra rent bord med de å detta publika fastighetsbestånd i dess egenskap av kyrklig jord vilande formellt-rättsliga servituten — i allt fall möjliggör ett verksamt nedbringande av de därmed förbundna olägenheterna. På grund härav och då de anmärkningar på några grundläggande punkter i förslaget, som framförts av vissa av de kyrkliga myndigheterna, synas mig, även där de ej helt föranletts av missförstånd, hava blivit av förslagsställaren på ett bindande sätt bemötta, tvekar jag icke att i huvudsak tillstyrka förslagets godkännande. Härmed förfaller givetvis tanken på att begränsa regleringen av hithörande rättsförhållanden vare sig på sätt, som avsetts med det till 1932 års kyrkomöte framlagda förslaget, eller såsom eljest av vissa av remissmyndigheterna ifrågasatts.»

De jämkningar i den sakkunniges förslag, som departementschefen vidtagit, avse huvudsakligen nedan närmare omförmälda förhållanden.

Med hänsyn till att vid ett flertal klockartjänster i landet fondering under tidernas lopp ägt rum antingen av försäljnings- eller andra ersättningsmedel för lönefastighet eller av icke omedelbart för löneändamål ianspråktaga avkomstmedel — företrädesvis härrörande av skogstillgångar — från sådan fastighet, har sådan omräkning i arealenhet åkerjord, som föreslagits i avseende å klockarfastigheternas saluvärden, blivit föreskriven även i fråga om nu berörda lönefonder.

Vidare har viss ändring vidtagits beträffande vederbörande församlingars ställning till de klockarfastigheter, vilka enligt förslaget efter Kungl. Maj:ts bestämmande komme att förklaras skola bibehållas såsom publika arrendegårdar. Den sakkunniges förslag innebar, att församling som här är i fråga skulle å ena sidan hava att för varje fall själv svara för den å fastigheten belöpande boställsräntan men å andra sidan allenast bliva berättigad uppbära den verkliga, av fastigheten i stiftsnämndens förvaltning fallande behållna årsavkastningen. För att skapa full garanti mot ekonomiska förluster för församling i detta hänseende har föreslagits att dessa fastigheter (i propositionen benämnda klockarhemman) skola disponeras — för kyrkofondens räkning — på sätt som gäller för allmänna kyrkohemman samt att vederbörande klockardistrikt skall beredas vederlag för fastighetens avkomst genom att årligen ur kyrkofonden till distriktet utanordnas ett belopp, motsvarande den för fastigheten gällande boställsräntan. I konsekvens härmed har ansvarigheten för boställskapital för fastighet, varom här är fråga, förklarats skola ankomma å kyrkofonden i stället för å församlingen.

Utskottet finner det ur flera synpunkter angeläget, att en definitiv avveckling nu företages av det beträffande klockare och organister ännu i

Utskottet.

betydande utsträckning kvarstående naturaavlöningsystemet, och vill helt giva sin anslutning till vad departementschefen i dessa delar anfört.

Beträffande vad i propositionen föreslagits rörande den framtida dispositionen av ifrågavarande lönefastigheter får utskottet framhålla följande.

Med hänsyn till klockar- och organistlönefastigheternas, på sätt i sakkunnigförslaget framhållits, genomsnittligt ringa storlek och låga värde finner jämväl utskottet det nödvändigt tillse, att dessa fastigheters blivande förvaltning, så långt sig göra låter, icke bindes vid ett publikt — städse i viss mån omständligt — förvaltnings- eller kontrollsystem, för vilket fastigheterna i allmänhet svårigen torde kunna bära kostnaderna. Frågan om här ifrågavarande lönefastigheters framtida disposition utgör fördenskull ett problem för sig, vilket måste lösas utifrån de speciella förutsättningar, som för samma fastigheter föreligga. Utskottet har icke något att i princip erinra emot det dispositionsförfarande med avseende å fastigheterna, som av Kungl. Maj:t i det framlagda lagförslaget upptagits.

Då förhållandena sålunda möjliggjort en särskild ordning för den framtida dispositionen av förevarande kyrkliga fastigheter, innebärande vad angår den stora huvudmassan av fastigheterna en längre gående kommunalisering av förvaltningen av dessa tillgångar än vad, då det gällt den till pastoraten hörande prästlönejorden, ansetts tillrådligt, vill utskottet betona, att en lösning av problemet om de här ifrågavarande lönefastigheternas — såväl i allmänhet som de blivande klockarhemmanens — disposition i enlighet med det av Kungl. Maj:t nu framlagda förslaget icke för utskottets del påkallat och ej heller bör få anses innebära ett ställningstagande till ändamålsenligheten för prästlönejorden av den för denna år 1932 genomförda förvaltningsregleringen.

Vad beträffar förfarandet med avseende å sådana klockar- och organistlönefastigheter, vilka enligt förslaget kunna förklaras skola bibehållas såsom publika arrendegårdar (klockarhemmanen), anser utskottet Kungl. Maj:ts förslag komma att framför det ursprungliga, av den sakkunnige framförda förslaget medföra obestridda fördelar för vederbörande församling, vartill fastigheten såsom lönejord hört. Av de i propositionen rörande sistberörda lönefastigheter anförda uttalandena framgår, att antalet fastigheter, som kunna förväntas bliva disponerade såsom klockarhemman, torde vara ganska ringa. Utskottet vill i anslutning härtill uttala önskvärdheten av att avskiljandet av lönefastighet såsom klockarhemman i varje särskilt fall göres med stor försiktighet och att bestämmande därav icke, med mindre särskilda förhållanden därtill föranleda, sker mot församlingens uttalade önskemål eller med åsidosättande eljest av dess intresse i fråga om fastighetens disposition. I sådant syfte synes församling böra, om densamma så vill och försåvitt särskilda omständigheter icke anses utgöra hinder därför, kunna medgivas övertaga till församlingen hörande lönefastighet ej blott för kommunalt ändamål i egentlig mening utan även för utarrendering

eller förvaltning i annan ordning i egen regi. Upptagandet jämväl av en dylik grund för fastigheternas disposition synes icke böra påkalla någon ändring eller tillägg i den härom gällande paragrafen, utan torde ett sådant dispositionsförfarande väl kunna rymmas under paragrafens i lagförslaget angivna bestämmelse, att undersökning skall ske, huruvida fastighet erfordras »för något kommunalt eller annat allmänt ändamål».

Utskottet har funnit det i förevarande proposition framlagda lagförslaget föranleda viss jämkning av 1 § i lagen den 4 januari 1927 angående tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall samt till upplåtelse av sådan jord under tomträtt. Förslag härom framlägges av utskottet i ett denna dag avgivet utlåtande, nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 166 med förslag till lag om ändring i vissa delar av 1927 års lag.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

att Kungl. Maj:ts förevarande proposition, nr 188, måtte
av riksdagen bifallas.

Stockholm den 24 maj 1938.

På första lagutskottets vägnar:

THORWALD BERGQUIST.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit:

från första kammaren: herrar *Wagnsson, Ewerlöf, Eskhult*, * *Karl A. Karlsson, Emil Andersson**,
Karl Johan Olsson och *Egnell*;

från andra kammaren: herrar *Bergquist* och *Lindqvist*, fru *Östlund* samt herrar *Larsson** i
*Hede, Werner i Höjen, Gezelius**, *Landgren* och *Lindahl**.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.